

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

(підпис)

Ячменіхін К.М.

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ**

Освітня програма 032 Історія та археологія

2025–2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Протокол № 1 від 29 серпня 2025 року

Розробник: **Шара Любов Миколаївна**, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Погоджено гарантом освітньої програми «032 Історія та археологія»

29 серпня 2025 року

_____ Олена СТІЛЮК

Мета навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія країн Центрально-Східної Європи доби середньовіччя та раннього нового часу» є обов'язковою в освітній програмі 032 Історія та археологія.

Мета дисципліни «Історія країн Центрально-Східної Європи доби середньовіччя та раннього нового часу» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних із розумінням сутності магістральних процесів в історії народів балтійської, альпо-карпатської та балканської зон європейського континенту в означений період і застосування їх під час професійної діяльності.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	120	120
- лекції	28	12
- практичні / семінарські	26	8
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	66	100

Статус навчальної дисципліни – нормативна.

Передумови для вивчення дисципліни – опанування попередніх курсів «Історії України», «Історії стародавньої Греції та Риму», «Історії країн Європи та Америки періоду середньовіччя та раннього нового часу».

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни передбачається формування у студентів наступних *компетентностей (загальних та спеціальних (фахових))*:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 9. Здатність бути критичним і самокритичним.

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 13. Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.

СК 14. Здатність визначати загальні закономірності та особливості історичного розвитку країн світу, визначати місце історії України у контексті світової історії.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких **програмних результатів навчання:**

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту /або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

ПРН 15. Застосовувати набуті спеціальні компетентності на широкому громадсько-політичному та суспільному рівнях, аргументувати важливість соціальних функцій історика в сучасному суспільстві.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	пр	лаб.	інд.	срс		л	пр	лаб.	інд.	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
<i>Державотворчі процеси на Балканах (VII–XVI ст.).</i>												
Тема 1–2. Візантійська імперія.	17	4	4			9	26	2	4			20
Тема 3–4. Формування слов'янських ранньофеодальних держав на Балканах.	16	4	4			8	22	2	-			20
Тема 5–6. Завоювання Балкан турками-османами.	10	4	-			6	22	2	-			20
Тема 7. Балканські народи під зверхністю Порти.	12	2	2			8	-	-	-			-
Разом за змістовим модулем 1	55	14	10			31	70	6	4			60
Змістовий модуль 2.												
<i>Політичний та соціально-економічний розвиток монархій балтійської й альпо-карпатської зон Центрально-Східної Європи упродовж IX–XVI ст.</i>												
Тема 1–2. Чеське та Польське королівства упродовж IX–XV ст.	18	4	4			10	2	2	-			-
Тема 3–4. Держави альпо-карпатської зони (Угорська монархія, Волооське та Молдавське князівства) протягом IX–XV ст.	20	4	4			12	22	2	-			20
Тема 5. Слов'янські та угорські землі у складі Австрійської держави (XVI ст.).	15	2	4			9	26	2	4			20
Тема 6–7. Польська Корона: трансформування політичної та соціально-економічної систем (XV–XVI ст.).	12	4	4			4		-	-			-
Разом за змістовим модулем 2	65	14	16			35	50	6	4			40
Усього годин за курс	120	28	26			66	120	12	8			100

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. *Державотворчі процеси на Балканах (VII–XVI ст.).*

Тема 1–2. *Візантійська імперія.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Ранньовізантійська доба.*
2. *Іконоборча криза.*
3. *Період розквіту.*
4. *Кризові явища кінця XIII – першої половини XIV ст.*

Тема 3–4. *Формування слов'янських ранньофеодальних держав на Балканах.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Перше Болгарське царство (680–1018).*
2. *Утворення та розквіт Сербської монархії.*
3. *Особливості розвитку Хорватського середньовічного королівства.*
4. *Спроби державотворення у словенців, боснійців, чорногорців.*

Тема 5–6. *Завоювання Балкан турками-османами.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Занепад Візантії та захоплення її турками.*
2. *Підкорення Другого Болгарського царства та Сербської держави.*
3. *Входження під зверхність Порту Боснії, Герцеговини, Албанії та Чорногорії.*

Тема 7. *Балканські народи під зверхністю Порту.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Адміністративні зміни. Становище церкви.*
2. *Особливості соціально-економічного розвитку.*
3. *Народно-визвольні рухи.*

Змістовий модуль 2. *Політичний та соціально-економічний розвиток монархій балтійської й альпо-карпатської зон Центрально-Східної Європи упродовж IX–XVI ст.*

Тема 1–2. *Чеське та Польське королівства упродовж IX–XV ст.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Становлення Чеського королівства.*
2. *Давньопольські племена та формування польської централізованої монархії (X – початок XII ст.).*

Тема 3–4. *Держави альпо-карпатської зони (Угорська монархія, Волоське та Молдавське князівства) протягом IX–XV ст.*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Мадярські племена та створення держави Арпадів.*
2. *Угорське королівство в XI–XV ст.*
3. *Формування волоської народності та держави.*
4. *Молдавські землі у IX–XV ст.*

Тема 5. *Слов'янські та угорські землі у складі Австрійської держави (XVI ст.).*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Територіальне зростання володінь Габсбургів.*
2. *Політичне становище угорських і слов'янських земель під контролем Австрійської монархії.*

Тема 6–7. *Польська Корона: трансформування політичної та соціально-економічної систем (XV–XVI ст.).*

Перелік питань, які розглядаються:

1. *Формування ВКЛ та інкорпорація у Річ Посполиту.*
2. *Особливості польської станово-представницької монархії.*
3. *Соціально-економічний розвиток Польської держави.*

Методи навчання

Викладання дисципліни «Історія країн Центрально-Східної Європи доби середньовіччя та раннього нового часу» передбачає використання проблемного, проблемно-пошукового, дослідницького та інтерактивних методів навчання. Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, зорганізується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. Під час семінарських занять розглядаються теоретичні положення та їх практичне використання за допомогою кейсів та ситуаційних завдань відповідно до тематичного плану занять.

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: усне і письмове опитування; індивідуальні завдання; реферати; презентації виконаних завдань; написання есе.

Підсумковий контроль: іспит.

Розподіл балів за темами:

Поточне оцінювання та самостійна робота										Підсумковий екзамен	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						
Тема	T1–2	T3–4	T5–6	T7	T1–2	T3–4	T5	T6–7	с/р		
Бали	10	10	2	5	10	10	9	10	9	25	100

Критерії оцінювання навчальних досягнень:

а) робота на лекційному занятті	до 1 балів;
б) робота на практичному занятті	до 4 балів;
в) самостійна робота	до 9 балів;
г) іспит	до 25 балів

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 4 бали – здобувач вищої освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено ними оперує, робить узагальнення, розуміється на історіографічній оцінці досліджуваної проблеми; 3 бали – відповідь містить незначні неточності; 2–1 бал – здобувач вищої освіти поверхово відтворює засвоєний матеріал, виступаючи, допускає суттєві неточності, не здатний відповісти на додаткові запитання.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	

60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Матеріально-технічне забезпечення

Для організації освітнього процесу використовується комп'ютерна техніка, мультимедійні проектори та методичні матеріали.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література:

1. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків. Т. 1. Чернівці, 2010.
2. Балух В., Коцур В. Історія середніх віків. Т. 2. Чернівці, 2011.
3. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. Київ, 2004.
4. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б. Сорочана і Л.В. Войтовича. Львів, 2011.
5. Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. Київ: Дух і літера, 2005. 512 с.
6. Дейвіс Н. Боже ігрище. Історія Польщі. Київ: Видавництво Соломії Павличко «ОСНОВИ». 2008.
7. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. Львів, 2002.
8. Зінько О., Калитко С., Кравчук О., Поп І. Нариси історії Чехії. Вінниця, 2017.
9. Історія південних і західних слов'ян / за ред. В. Ярового. Київ, 2001.
10. Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
11. Криль М. Історія Словаччини. Львів, 2006.
12. Крижановська О. Історія середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського середньовіччя. Київ, 2004.
13. Лучканин С. Походження румунського народу та його мови, початки румунської державності і Візантія в румунській історіографії. С. 91–97. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f17582c2-071f-49c4-b740-bfc3838b97db/content> (дата звернення: 01.08.2025).
14. Острогорський Г. Історія Візантії. Львів, 2002.
15. Присяжнюк О. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (доба середньовіччя). Одеса: Ун-т Ушинського. 2020. 226 с. URL: https://issuu.com/ldobrol/docs/hrestomatija_s_istorii_sahidnih_ta_piwdennih_slowj (дата звернення: 02.08.2025).
16. Супричов О. Країни Центрально-Східної і Східної Європи. *Географія та основи економіки в школі*. 2009. № 3. С. 34–41; там само. № 4. С. 36–41.

17. Хома Н. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, Львів, 2003.
18. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ, 2003.
19. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян: посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів/ упор. В. Яровий. Львів, 2001.
20. Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001.
21. Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.

Допоміжна література:

1. Абрамович С. Культура Візантії. *Світова та українська культура*. Львів, 2004.
2. Албанія. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2009. № 34. С. 4–9.
3. Баран В. Суспільний розвиток слов'ян у світлі етнографії, археології та історичних джерел *Історія в школах України*. 2006. № 4. С. 43–44; 2006. № 5. С. 45–47; 2006. № 7. С. 52–56.
4. Баран В. У пошуках прабатьківщини слов'ян. *Історія в школах України*. 2003. № 1. С. 29–34.
5. «Битва народів»: 600 Грюнвальдської битви. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/07/100716_grunwald_cherkas_oh (дата звернення: 01.08.2025).
6. Богомильство. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Bogomylstvo (дата звернення: 01.08.2025).
7. Боротьба за Прибалтику. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/2384> (дата звернення: 01.08.2025).
8. Візантійська художня література. URL: <https://apologet.kiev.ua/-838773314/63-pravoslavni-poglyad/1095---.html> (дата звернення: 01.08.2025).
9. Візантійські джерела. *Хроніка 2000*. 2000. № 33. С. 138–142.
10. Вирський Д. Богомильство. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Bogomylstvo (дата звернення: 01.08.2025).
11. Головін Ю. Ян Гус, його життя і діяльність. *Історія України*. 2007. № 7. С. 9–15.
12. Друге Болгарське царство. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv08.htm> (дата звернення: 01.08.2025).
13. Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі): матеріали міжнародної наукової конференції. Запоріжжя, 2017. 216 с. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjnlKiXzNvnAhWiyKYKHTZ8A18QFjAJegQICRAB&url=http%3A%2F%2Fweb.znu.edu.ua%2Fhistory-society%2F%2Fpubl%2Fmarket>

- [reformatsiya- Last .pdf&usg=AOvVaw3Jd_0bksjceyuQYTEHFzbk](#) (дата звернення: 01.08.2025).
14. Ігнат'єв В. Ісихазм: суперечність наративів у релігійно-філософському дискурсі. *Філософські обрії*. 2014. № 32. С. 70–80. URL: <https://byzantina.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/01/ignatyev.pdf> (дата звернення: 01.08.2025).
  15. Кралюк П. Ісихазм та його поширення на українських землях. URL: https://risu.ua/isihazm-ta-yogo-poshirennya-na-ukrajinskih-zemlyah_n83519 (дата звернення: 01.08.2025).
  16. Лісова Ю. Ісихазм у культурі Візантії кінця XIII – середини XV ст. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість*. Т. 4. Київ, 2003. С. 162–165.
  17. Махун С. Зірка на ім'я Рудольф або коли «розпався зв'язок часів»: правління Рудольфа II Габсбурга. *Дзеркало тижня*. 2006. № 24. С. 21.
  18. Реформація в Польщі. URL: <http://litopys.org.ua/ohienko/oh04.htm> (дата звернення: 01.08.2025).
  19. Реформація в Чехії та її наслідки. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv11.htm> (дата звернення: 01.08.2025).
  20. Реформація і слов'яни. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv19.htm> (дата звернення: 01.08.2025).
  21. Рожко І. Ян Гус: «Не зречуся!» URL: <https://media.c4u.org.ua/articles/13> (дата звернення: 01.08.2025).
  22. Цебрій І. Особливості соціально-економічного та культурно-політичного розвитку польських і чеських міст в епоху Середньовіччя. *Історична пам'ять*. 2007. № 1. С. 183–190.
  23. Чорній В. Боснія і Герцеговина: з історії етносів і релігій. *Людина і світ*. 2001. № 7. С. 45–51.
  24. Царенок А. Проблема ісихізми у візантійській естетиці аскетизму. *Гуманітарні візії*. 2017. Вип. 3. № 1. С. 73–80. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/shv/vsi-vypusky/tom-3-chyslo-1-2017/problema-isyhizi-u-vizantiyskiy-estetyci-asketyzmu> (дата звернення: 01.08.2025).
  25. Циватий В. Міжнародно-політичні наслідки й фронтири Тридцятилітньої війни (1618–1648): історичний, дипломатичний та інституціональний дискурси. *Наукові записки. Серія: Історія: збірник наукових праць/ гол. ред. О. А. Мельничук; Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського*. Вінниця: Твори, 2019. Вип. 27. С. 88–96.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Ізборник. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv02.htm> (дата звернення: 01.08.2025).
3. Читиво. URL: <https://chtyvo.org.ua/> (дата звернення: 01.08.2025).